

DRUHOVÁ OCHRANA POTŘEBUJE ZMĚNU

MICHAEL HOŠEK, JAN DUŠEK

VÝSTUPY Z DISKUSNÍCH KAVÁREN SETKÁNÍ FÓRA OCHRANY PŘÍRODY, KTERÉ SE KONALO V ŘÍJNU 2014, UKÁZALY ZŘETELNOU NESPOKOJENOST ÚČASTNÍKŮ SE SOUČASNÝM POJETÍM DRUHOVÉ OCHRANY. JEJICH NÁZORY SE SHODOVALY BEZ OHLEDU NA PROFESNÍ PŘÍSLUŠNOST K VEŘEJNÉ SPRÁVĚ, NEVLÁDNÍ SFÉŘE ČI AKADEMICKÝM INSTITUCÍM.

Ing. MICHAEL HOŠEK

V Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR byl odpovědný za praktickou implementaci evropské legislativy a dokumentaci ochrany přírody včetně sledování jejího stavu (monitoringu). Je konzultantem v mezinárodních projektech, členem Rady Světového svazu ochrany přírody (IUCN), členem Rady EUROPARC Federation a koordinátorem české sekce EUROPARC Federation

Mgr. JAN DUŠEK

viz strana 7

Přestože se kompletnímu souhrnu ze šestého setkání Fóra ochrany přírody budeme věnovat v budoucích číslech časopisu, již nyní chceme odbornou veřejnost seznámit s mimořádně jednotnými výsledky diskuse ve dvou pracovních skupinách, které se věnovaly druhové ochraně. Následující text shrnuje pouze hlavní výstupy. S podrobnějšími informacemi se můžete seznámit [zde](#).

PROBLÉMY DRUHOVÉ OCHRANY

Zavedení konceptu druhové ochrany do praxe v roce 1992 bylo přelomové. Ochránáři si hodně slibovali od nového seznamu zvláště chráněných druhů a striktní ochrany jejich biotopů formou zákazu do jejich zasahování. Oproti předchozímu stavu to byl jistě významný pokrok. Zkušenost následujících 22 let však ukázala, že nadšení či spokojenost při hodnocení její faktické účinnosti vzhledem k současným potřebám ochrany přírody nemohou převládat nad pocitem nedostatečně efektivně vykonávané práce.

Zákonný rámec druhové ochrany je z hlediska dnešních potřeb značně zastaralý. Zásadním problémem je plošně pasivní přístup založený na restrikcích, nemáme tak dostatečné aktivní nástroje k ochraně stanovišť druhů včetně jejich populací. Populace podstatné části druhů restriktivní zákazy v dobrém stavu neudrží jednoduše proto, že tyto druhy jsou přímo závislé na aktivní péči člověka. Stav řady druhů (ale i celých taxonomických skupin) je navíc natolik závažný, že k dosažení životaschopnosti populací je třeba více než jen udržet současnou rozlohu a kvalitu stanovišť – jejich stav je nutné významně zlepšit.

Dalším problémem druhové ochrany je, že cílená péče o druhy není doposud přes znatelný vývoj dostatečně založena na vyhodnocení výsledků výzkumu. Relevantní data často chybí úplně nebo nejsou v ochranářských postupech dostatečně zohledňována. Častou praxí je péče prováděná „na slepo“ ve víře, že daný postup cílovému druhu prospívá, ale bez návaznosti na sledování stavu populace v dostatečně dlouhém čase. Tím se z ochrany přírody stává spíše „řemeslo“ založené na letitých tradicích, než moderní vědecká disciplína vycházející z nejnovějších znalostí o ekologii ohrožených druhů. To lze jistě i přes často velmi složité a těžko uchopitelné biologické potřeby druhů zlepšit. Výjimkou v tomto směru jsou samozřejmě záchranné programy, které se ale detailně věnují jen několika málo vybraným druhům, popřípadě vybrané regionální či lokální aktivity.

Druhová ochrana bohužel zapadá i do neuspokojivého standardu práce s veřejností. Dosavadní nesdělování nebo dokonce utajování informací o výskytu některých ohrožených druhů lze považovat za silně kontroverzní.

DOSTUPNÉ NÁSTROJE

Pozitivní je, že se v odborných ochranářských diskusích otvíráme jiným názorům a jsme schopni je více přijímat, začínáme reflektovat multidisciplinární přístup. Dalším významným pozitivem je implementace ochrany soustavy Natura 2000, která nám pomohla přijmout mnohé moderní trendy a využívat je obecně nejen z hlediska chráněných území, ale i druhové ochrany.

Soubor zvláště chráněných druhů nebo hodnotné stanoviště? Foto Petr Hesoun

Problémem však není péče o druhy ve zvláště chráněných územích, ale o jejich populace ve volné krajině. Tam doposud chybí priority konkrétních opatření, zejména komplexní přístup založený na aktuálních informacích. Doposud jsou jedinými aktivními nástroji druhové ochrany péče o zvláště chráněná území a záchrané programy, které jsou ale selektivní počtem cílových druhů a prostorově.

Absence použitelné definice významných krajinných prvků (jako biotopů různých druhů) znemožňuje tento zákonný nástroj ochrany volné krajiny používat aktivně v praxi. Nerespektování mimoprodukčních funkcí krajiny ve strategických dokumentech i praktickém hospodaření a chybějící cílená péče o metapopulace druhů na národní úrovni v prostoru a čase potom podtrhávají neutěšenost současného stavu.

Pro zlepšení situace je nezbytné mezi sebou sladit jednotlivé dotační politiky resortů (horizontální financování) a zároveň udržet, a pokud možno rozvíjet, lokální opatření mimo záchrané programy, v případě programů v gesci resortu životního prostředí především

prostřednictvím Programu péče o krajinu (vertikální/cílené financování). Pro zlepšení situace v krajině je nezbytné podmínit dotace (včetně zemědělských) veřejným zájmem a využívat systémové plánovací nástroje (územní plány, LHP, rekultivační plány apod.).

NUTNÁ ZMĚNA POHLEDU

Ochranařské priority je třeba definovat na základě hodnoty biodiverzity a biologických procesů, ohrožení konkrétních druhů, funkcí druhů v ekosystému i ekosystémů samotných. Za stěžejní úkol považujeme změnu vnímání druhové ochrany, tj. změnit její paradigma. Součástí takové změny je také přiznání si, že hodnotu přírody druhovou ochranu si určujeme my sami, na základě vlastních historických, kulturních a etických hodnot. Můžeme tak snadno přestat argumentovat důvody založenými pouze na ochraně biodiverzity. Základní ochrana druhů musí být prováděna prostřednictvím ochrany stanovišť a speciální ochrana druhů má být její nadstavbou. Ochranou stanovišť rozumíme péči o biotopy druhů či biotopy jako takové. Dále považujeme za

nutné popsat ve zvláštním metodickém dokumentu stanoviště přírodní (vodní toky, rašeliniště apod.), umělá disturbovaná (lomy, výsyvky...) a umělá hospodářská (louky, rybníky...) a jejich potřebné rozmístění v rámci krajinné mozaiky včetně doporučení vhodného způsobu péče (vymezit a regulovat činnosti). S tím souvisí vyjasnění terminologie „ochrany přírody“ ve smyslu odlišení proaktivní péče (conservation) od restriktivní ochrany (protection) a případně od záchrany nejhroženějších fenoménů.

V interpretaci a prezentaci ochrany stanovišť by jednotlivé druhy měly hrát zejména roli deštníkových nebo vlajkových druhů (maskotů), případně indikátorů stavu stanovišť. Takové indikátory by ale z podstaty věci neměly být založeny na zvláště chráněných druzích, protože ty jsou ovlivněny cílenými ochrannými opatřeními. K objektivnímu zjištění změn v prostředí je třeba do vyhodnocení zahrnout i fenomény nechráněné, tj. běžné, například i hodnocením formou červených seznamů.

Alespoň pro některé skupiny (ptáci, motýli, savci), kde existují dobrá data i metodický aparát, je nutné objektivně

Za stěžejní úkol považujeme změnu vnímání druhové ochrany, tj. změnu jejího paradigmatu. Součástí takové změny je také přiznání si, že hodnotu přírody druhovou ochranu si určujeme my sami, na základě vlastních historických, kulturních a etických hodnot.

posoudit riziko ohrožení na příslušné prostorové škále. Z takových seznamů lze potom volit druhy vyžadující aktivní ochranu.

Konkrétní druhy často významně ovlivňují svá stanoviště a jsou součástí širokých ekologických vazeb (opylovači, hmyz a hostitelské rostliny apod.). U takových druhů je vhodné uvažovat o případné (lokální) repatriaci za účelem posílení zmíněných funkcí. Relikty a druhy na okraji areálu rozšíření mají především kulturní hodnotu a zaslouží si proto zvláštní pozornost, která ale opět nemusí být založená na dnešním chápání restriktivní ochrany. Také bychom se měli přestat iracionálně

bránit pravidelnému hodnocení stavu druhů vyhodnocováním a používáním červených seznamů a pokusit se jejich aplikaci implementovat do textu vhodného zákonného předpisu. S tím souvisí i nutnost zajistit aktuálnost seznamů zvláště

Základní ochrana druhů by měla být prováděna prostřednictvím ochrany stanovišť a speciální ochrana druhů má být její nadstavbou.

chráněných druhů a objektivní schopnost posoudit vhodnost současné kategorizace.

Domníváme se, že by se mělo Ministerstvo životního prostředí soustředit na prosazení výrazné úpravy dotačních programů, zejména zemědělských (agroenvi) a posílit národní dotační programy (zejména PPK a POPFK). Za úvahu stojí zvážení přínosu dobrovolných závazků

hospodařících subjektů. Jejich aktivní spolupráce a podpora ze strany MŽP je dosažitelná a ve vyspělých zemích, mezi které Českou republiku řadíme, patří taková kooperace k již zavedeným a žádoucím firemním aktivitám.

Samostatným úkolem je stanovení pravidel pro hospodaření na pozemcích v majetku státu a napravení zcela kontraproduktivně nastavených nástrojů včetně újem za omezení hospodaření, kdy stát vyplácí finance vlastním společnostem za to, že jednají ve veřejném zájmu ochrany přírody.

ZÁVĚREM

Chápeme, že se našich kolegů, kteří se druhové ochraně ve své práci zabývají a věnují jí svou kapacitu, mohou výše uvedené řádky dotknout. To jistě není naším úmyslem. Vážíme si takové práce a věříme, že každá aktivita má svůj pozitivní efekt. Na druhou stranu nemůžeme přehlížet, že současný systém je možná

udržitelným zákonným rámcem, ale odborně je těžce obhajitelný. Pokud chceme náš obor rozvíjet s ohledem na potřeby a vývoj prostředí okolo nás, dovolme si strategickou úvahu nad celkovým systémem. Ovládáme systém druhové ochrany vlastně ještě my a slouží svému účelu nebo už si žije vlastním životem a my se smířili s tím, že lepší je *status quo* udržovat než se vystavovat riziku změny? Věříme, že názor účastníků diskusních skupin, který zde ve zkrácené verzi představujeme, může zlepšení situace napomoci. I proto Fórum ochrany přírody bude cíleně závěry konzultovat s odpovědnými představiteli resortu životního prostředí a nabídne jim v tomto směru svou kapacitu.

Za připomínky k článku děkujeme kromě vybraných účastníků pracovních skupin i Tereze Minárikové.

